

2008 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

LE CLÉZIO

ÇÖL

♥
CAN

ROMAN

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
ELÂ GÜNTEKİN

J.M.G. Le Clézio
ÇÖL

2008 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Can Yayınları: 1196
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 520

Désert, J.M.G. Le Clézio
© Editions Gallimard, 1980
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 1997

1. basım: 1999
2. basım: Şubat 2009

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Filiz Arslan
Düzeltili: Nurten Sönmezcan

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-510-915-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

<http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

J.M.G. Le Clézio
ÇÖL
2008 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

ROMAN

Fransızca aslından çeviren
ELÂ GÜNTEKİN

CAN YAYINLARI

J.M.G. LE CLÉZIO'NUN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

GÖÇMEN YILDIZ / *roman*
OKYANUS KOKUSU VE ANGOLİ MALA / *roman*

Le Clézio, 1940'ta Mauritiuslu doktor bir baba ile Fransız bir annenin çocuğu olarak Fransa'nın Nice kentinde doğdu. Çocukluk ve okul yılları Güney Fransa, Nijerya ve İngiltere'de geçti. 1963'te ilk romanı *Le procès-verbal* (Tutanak) ile Renaudot Ödülü'ne değer görüldüğünde henüz 23 yaşındaydı. O zamandan bu yana kısa öykü, roman ve deneme türlerinde kırka yakın kitap yayınladı, birçok çocuk kitabı yazdı. 1980'de, Fransız Akademisi'nce verilen Paul Morand Büyük Ödülü'nü *Désert* (Çöl) adlı romanıyla kazandı. *Étoile errante* (Göçmen Yıldız) adlı romanı 1992'de; iki kısa romanı, *Hasard* (Okyanus Kokusu) ve *Angoli Mala* (Angoli Mala) 1999'da bir arada yayınladı. Türkçeye bu yapıtları, dışında, *Poisson d'or* (Altın Balık) ve *Ourania* (Ourania) adlı kitapları da çevrildi. Le Clézio, yazarlık uğraşının ilk döneminde, yenilikçi ve deneysel bir edebiyata yöneldi, daha çok Yeni Roman akımı içinde yer aldı. Daha sonra büyük ve destansı bir dünya yerine, "küçük alegorik öykülerle aktaran özgün bir üslup iç dünyasındaki karmaşayı ve dış dünyayla çatışmasını ortaya çıkardı. 1970'lerin sonlarından başlayarak, deneysel ürünler vermeyi bırakıp, daha geniş bir okur kitlesine ulaşan yapıtlara yöneldi. Fransa'da yayınlanan edebiyat dergisi *Lire*'in 1994'te yaptığı bir soruşturmada, okurların yüzde 13'ü Le Clézio'yu Fransız dilinde yazan yaşayan en büyük yazar olarak nitlendirdi. 1975'te Fıslı Jémia ile evlenen Le Clézio, 1990'lardan bu yana karısı ve biri ilk evliliğinden olan iki kızıyla birlikte Albuquerque, Mexico kenti, Mauritius Adası ve Nice' te yaşıyor. Le Clézio, son olarak, 2008 Nobel Edebiyat Ödülü' ne değer görüldü.

Elâ Güntekin, 1941 yılında İstanbul'da doğdu. Notre Dame de Sion'dan mezun olduktan sonra Sorbonne Üniversitesi'nde edebiyat okudu. 1967 yılında TRT'de program uzmanlığı görevine başladı. 1990 yılında Boğaziçi Üniversitesi Fransızca Bölümü öğretim görevliliğinden emekli oldu. Çevirdiği başlıca kitaplar arasında, J.M.G. le Clézio'nun *Çöl*, Marguerite Duras'ın *Konsolos Yardımcısı*, Henri Gougaud'nun *Aşk Yolunda*, Jean-Paul Sartre'in *Çark*, Catherine Clément'in *Hindistan Uğruna* adlı yapıtları sayılabilir.

SAGUIET EL HAMRA, 1909-1910 KIŞI

Kumulun tepesinde düşlerdeki gibi beliriverdiler, ayaklarının savurduğu kum bulutu yarı yarıya gizliyordu onları. Neredeyse silinmiş olan izi sürerek vadiye doğru ağır ağır indiler. Kervanın başında yüzleri mavi peçelerle örtülü, yün harmanilerine sarınmış erkekler vardı. Yanları sıra iki üç hecin devesi yürüyordu, artlarında da yeniyetmelerin itelediği keçiler ve koyunlar. Kadınlar en arkadaydı. Bunlar, kaba harmanilerinin hantallaştırdığı ağırlaşmış gölgelerdi, kollarının ve alınlarının derisi çivit mavisi örtülerinin arasında daha da koyu görünüyordu.

Kumların arasında sessizce yürüyorlardı, ağır ağır, gittikleri yere bakmadan. Rüzgâr aralıksız esiyordu, gündüz sıcak, gece soğuk çöl rüzgârı. Kumlar çevrelerinde, develerin ayaklarının arasında uçuşuyor, gözlerini mavi peçeleriyle örten kadınların yüzünü kamçılıyordu. Çocuklar koşuyor, analarının sırtında mavi kundaklara sarılmış bebeler ağlaşıyordu. Homurdanan, aksıran develer... Aralarında nereye gittiklerini bilen yoktu.

Güneş çıplak gökyüzünde hâlâ tepedeydi. Rüzgâr, sesleri ve kokuları silip süpürüyor, ter yolcuların yüzünden ağır ağır süzülüyordu. Çivit mavisi, yanaklarının, kol ve bacaklarının esmer tenine yansımıştı. Kadınların alınlarındaki mavi

dövmeler skarabeler gibi parıldıyordu. Cevher damlalarını andıran kara gözleri önlerinde uzanan kumlara şöyle bir bakıyor, kumul dalgalarının arasında iz arıyorlardı.

Yeryüzünde onlardan başka hiçbir şey yoktu, hiç kimse. Çölün evlatlarıydılar, onlara kılavuzluk edecek başka yol olamazdı. Ağızlarını bıçak açmıyordu, bir şey de istemiyorlardı. Rüzgâr kumulların tepesinde hiç kimse yokmuşçasına üzerlerine doğru esiyor, onları delip geçiyordu sanki. Şafağın ilk ışıklarından beri hiç durmadan yürüyorlardı. Yorgunluk ve susuzluk onları kılıf gibi sarmış, kuraklık dudaklarını ve dillerini sertleştirmişti. Açlık içlerini kemiriyordu, tek söz edecek dermanları yoktu. Çok uzun zamandır çöl gibi dilsiz olmuşlardı, güneş ıssız gökyüzünün ortasında yandığında içleri ışıkla doluyor ve gece katılmış yıldızların arasında donup kalıyorlardı.

Yamaçtan aşağı vadinin derinliğine ağır ağır iniyorlardı, kum ayaklarının altında göçtükçe sağa sola yalpalıyorlardı. Erkekler ayaklarının basacağı yeri bakmadan seçiyordu. Onları yalnızlığın ötesine, geceye götürecek görünmez izleri sürüyorlardı sanki. İçlerinden yalnızca biri tüfekliydi; uzun namlusu kararmış, çakmaklı, eski bir karabinaydı bu. Silahı iki kolunun arasına sıkıştırmış, göğsünde taşıyordu; namlusu, bayrak gönderi gibi göğe dikilmişti. Erkek kardeşleri yanında yürüyorlardı, harmanilere bürünmüş, yüklerinin ağırlığı altında hafifçe kamburlaşmışlardı. Harmanilerinin altındaki mavi giysileri lime limeydi, dikenler yırtmış, kumlar epritmmişti onları.

Bitkin sürünün gerisinde tüfekli adamın oğlu Nur, anasının ve kız kardeşlerinin önünde yürüyordu. Güneşten kararmış yüzü esmer, ama gözleri pırl pırlı ve bakışlarındaki şavk neredeyse doğaüstü.

Onlar kumun, rüzgârın, ışığın ve gecenin

erkekleri, kadınlarıydılar, düşlerdeki gibi kumun tepesinde belirivermişlerdi, bulutsuz göğün evlatlarıydılar, uzuvlarına boşluğun katılığı sinmişti sanki. Yanlarında açlığı, dudakları kanatan susuzluğu, güneşin ısıttığı katı sessizliği, gece ayazlarını, Samanyolu'nun ölgün ışığını, ayı taşıyorlardı. Günbatımında devleşen gölgeleri, ayrıık başparmaklarının değdiği bakir kum dalgaları, erişilmez ufuk çizgisi yanları sıra yol alıyordu, hele gözaklarının içinde parıldayan o aydınlık bakış.

Boz keçi ve koyun sürüsü çocukların önünde ilerliyordu. Hayvanlar da nereye gittiklerini bilmeden toynaklarıyla eski izlere basarak yürüyorlardı. Kum bacaklarının arasında fır dönüyor, kirli postlarına yapışıyordu. Hecin develerine bir erkek, yalnızca sesiyle, onlar gibi böğürüp tükürükler saçarak kılavuzluk ediyordu. Boğuk soluk sesleri rüzgâra karışıyor, kumulların çukurlarında güneye doğru hemencecik yitiveriyordu. Ancak rüzgârın, açlığın artık önemi kalmamıştı. İnsanlar sürüyle birlikte ağır ağır uzaklaşıyor, susuz, gölgesiz vadinin dibine doğru iniyordu.

Yollara düşeli haftalar, aylar geçmişti. Kuyudan kuyuya gidiyor, kumun arasında kaybolan kurumuş sel yataklarından geçiyor, taşlı tepeleri, düzlükleri aşıyorlardı. Sürü, insanlarla paylaştığı cılız otları, devedikenlerini, sütleğen yapraklarını yiyordu. Akşamları, güneş ufuk çizgisine yaklaşır çalılıarın gölgesi uzadığında, insanlar ve hayvanlar yürüyüşe ara veriyordu. Erkekler develerin yükünü indiriyor, sedir ağacından tek bir direğin tuttuğu boz yünden büyük çadırı kuruyor, kadınlar ateş yakıyor, darı ezmesi hazırlıyor, yoğurt, tereyağı ve hurma çıkarıyorlardı. Karanlık çabucak bastırıyordu. Uçsuz bucaksız soğuk gökyüzü sönmüş arzın üzerine açıldığında yıldızlar doğuyordu, uzaya mihlanmış binlerce

yıldız. Kafıleye kılavuzluk eden tüfekli adam Nur'u ağrıyor ve ona Oğlak adı verilen tek yıldız gösteriyordu, sonra takımıyıldızın öbür ucundaki mavi Koşab'ı... Doğuya doğru, Alkaid, Mizar, Alayyuk, Megrez, Fecda adı verilen beş yıldızın parıldadığı köprüyü Nur'a gösteriyordu. Tam doğuda, kül rengi ufkun az yükseğinde gemi direği gibi hafifçe yan yatmış Alnilam'la birlikte, Cebbar doğmuştu. Bütün yıldızları tanıyordu adam. Kimi zaman onlara kadim tarihleri çağrıştıran garip adlar verirdi. Nur'a, yıldızların gündüz izledikleri rotayı gösterirdi, gökyüzünde yanan ışıklar, insanların yeryüzünde izlemeleri gereken yolu çiziyordu sanki. Öyle çok yıldız vardı ki! Rüzgâr soluk gibi bir o yana bir bu yana eserken, çöl gecesi usul usul titreşen bu ateşlerle donanırdı. Zamanın dışında, insanların tarihinin dışında kalmış bir ülkeydi burası, belki de dünya kurulduğunda diğer ülkelerden ayrı düşmüş, hiçbir Őeyin doğup lemediği bir lke. Erkekler sık sık yıldızlara; arzın üzerinde kumdan bir köprü gibi uzanan uzun, beyaz yola bakıyorlardı. Sardıkları kif yapraklarını tttrrken arada bir-iki laf ettikleri oluyordu. Birbirlerine yol öyküleri anlatıyor, Hıristiyanların askerlerine karşı verilen savaşla ilgili söylentilerden, alınacak lerden söz ediyor, daha sonra geceye kulak veriyorlardı.

Çalı ırpı ateşinin alevleri bakır çaydanlığın altında oynaşıyor, suyun fokurdadığı duyuluyordu. Maltızın öbür ucunda kadınlar konuşuyor, ilerinden biri göğsünde uykuya dalan bebeğine ninni mırıldanıyordu. Yabani köpekler uluyor ve kumulların çukurlarında yankılanan sesleri, başka yabani köpek ulumaları gibi onlara karşılık veriyordu. Hayvanların kokusu yükseliyor, kül rengi kumun nemine, maltız dumanlarının kekre kokusuna karışıyordu.

Daha sonra kadınlar ve çocuklar çadırın altın-

da uyudular, erkekler harmanilerine sarınarak sönmüş ateşin çevresinde yattılar. Kapkara gökyüzü giderek ışıırken onlar kum ve taş alanda yok oluyorlardı.

Aylarca, belki de yıllarca yürümüşlerdi böyle. Kumul dalgalarının arasında gökyüzünün rotasını izlemişlerdi. Draa'dan, Kamgrut'tan, İgüidi erg'nden¹ gelen yolları, ya da daha kuzeyde, Atlas setlelerinin büyük surlarına ulaşan Ait Atta, Gheris, Tafilelt yolunu, ya da Hank'ın ötesinde büyük Tombuktu kentine dalan uçsuz bucaksız yolu. Kimi yollarda ölmüş, kimi doğmuş, kimi evlenmişti. Hayvanlar da telef olmuş, toprağın derinliğini bereketlendirmek için gırtlakları kesilmiş, vebadan ölenlerin leşleriyle sert toprağın üzerinde çürümeye bırakılmıştı.

Sanki ne ad vardı burada, ne kelimeler. Çöl rüzgârı her şeyi yıkıyor, siliyordu. İnsanların bakışları boşluğun özgürlüğünü taşıyordu, tenleri madenleşmişti. Güneş ışığı her yerde patlıyordu. Kızıl, sarı, kül rengi, beyaz kum, hafif kum kayıyor, rüzgârın yönünü gösteriyordu; bütün izleri, bütün kemikleri kaplıyordu kum. Işığı titretiyor, hayatı, kimsenin nerede olduğunu bilmediği bir merkezin ötesine doğru kovalıyordu. İnsanlar çölün onları istemediğinin pekâlâ farkındaydılar. Bu durumda, başka bir yere varmak için, başka ayakların katettiği yollarda durmadan yürüyorlardı. Su *ayn*'larda, gök mavisi gözlerdeydi, ya da eski çamur derelerinin nemli yataklarında. Ama keyifle içilen, ferahlatan bir su değildi bu. Çölün yüzeyindeki bir ter damlasının iziydi ancak, taş kalpli bir Tanrı'nın pintice bir ihsanı, hayatın son çırpınışıydı. Kumun bağrından sökülürcesine çıkarılan ağır su, yarıklardaki ölü su, ishal yapan, kusturan alkali su. O zaman sırtlarını kamburlaştırarak daha ötelere gitmeleri, yıldızların rotasını izlemeleri gerekiyordu.

¹ Sahra'da kumullarla kaplı bölge. (Ç.N.)

Burası bir bakıma insan yasalarının geçersiz olduğu tek, belki de son özgür ülkeydi. Taşlar ve rüzgâr için yaratılmış bir ülke, bir de akrepler ve yabani tavşanlar için; güneş yakarken, gece dondururken kaçıp gizlenmeyi bilenlerin ülkesi.

Şimdi Saguiet el Hamra Vadisi'nin tepesinde belirmişlerdi, kumlu yokuşlardan ağır ağır iniyorlardı. Vadinin dibinde hayat belirtileri başlıyordu: Kuru taş duvarlarla çevrili tarlalar, deve barınakları, bodur palmiye dallarından barakalar, yan yatmış gemileri andıran büyük çadırlar. Erkekler topuklarını kayan kuma daldırarak ağır ağır iniyor, kadınlar yavaşlıyor ve kuyuların kokusuyla birden çileden çıkan hayvan sürülerinin gerisinde kalıyorlardı. Uçsuz bucaksız vadi giderek belirginleşiyor, taşlı düzlüğün altında uzanıyordu.

Nur, berrak gölün çevresinde sık saflar halinde topraktan fışkıran koyu yeşil palmyeleri, beyaz sarayları, minareleri, çocukluğundan beri Smara kentinden söz ederken ona anlatılan her şeyi arıyordu. Ağaç görmeyeli öyle uzun zaman olmuştu ki! Gözleri kumdan ve ışıktan yarı kapalı, kollarını hafifçe aralayarak vadinin eteğine doğru yürüyordu.

Erkekler vadinin dibine doğru indikçe, bir an görür gibi oldukları kent gözden kayboluyor, yerini kuru ve çıplak toprağa bırakıyordu. Hava sıcaktı, ter Nur'un yüzünden sel gibi boşanıyor, mavi giysilerini kalçalarına ve omuzlarına yapıştırıyordu.

Sanki vadinin yarattığı başka erkekler, başka kadınlar da çıkıyordu şimdi ortaya. Kadınlar akşam yemeği için maltız ateşini yakmıştı, kimıldamadan duran çocuklar ve erkekler tozlu çadırların önünde dikiliyordu. İnsanlar hamada'nın¹ ötesindeki çölün dört bir yanından kopup gelmişlerdi buraya. Şehyeba ve Ureksiz dağlarından, Sirua'dan, Um Çakurt

¹ Kayalık düzlük. (Ç.N.)

dağlarından, Güney'deki büyük vahaların, yeraltı gölü Gurara'nın bile ötesinden. Dağları Tarmahat'a doğru Mayder geçidinden aşmışlardı, ya da daha güneyde Regbat'tan, Draa'nın Tingut ile bulunduğu yerden. Bütün güney halkları burada toplanmıştı, bedeviler, tacirler, çobanlar, talancılar, dilenciler. Kimileri belki de Biru Krallığı'ndan yola çıkmıştı, ya da büyük Ualata vahasından. Yüzleri, uçsuz bucaksız çölün bağrındaki korkunç sıcağın, gecelerin ölümsüz soğğunun izlerini taşıyordu... Kimilerinin teni neredeyse kızıla çalan bir karalıktaydı, ince uzundular, bilinmeyen bir dil konuşuyorlardı; bunlar çölün öbür ucundan, Borku ve Tibesti'den gelen Tubbular'dı, denize kadar uzanan kola cevizi ağaçlarının meyvelerini yerlerdi.

İnsan ve hayvan sürüsü yaklaştıkça vadideki insan karaltıları çoğalıyordu. Eğri büğrü akasyaların gerisinde dallardan ve çamurdan kulübeler, beyaz karınca yuvaları gibi çıkıyordu ortaya; kerpiç evler, tahta ve çamurdan hücreler, hele kırmızı toprağı minicik petek gözlerine bölen, diz boyunu bile aşmayan kuru taşlardan duvarlar. Eyer kilminden büyük olmayan tarlalarda harratin¹ köleler birkaç fide bakla, biber ve darı yetiştirmeye çalışıyordu. Kaktüsler en ufak nemi kapmak için kısır köklerini vadiye daldırmışlardı.

Geldikleri yer işte burasıydı, büyük Smara kentine doğru yol alıyorlardı. İnsanlar, hayvanlar hep birlikte Saguiet Vadisi'nin derin yarasının dibinde, kıraç toprağın üzerinde ilerliyordu.

Bu görüntülerle karşılaşmak için çakmaktaşı gibi katı ve keskin nice gün, nice saat geçirmişlerdi. Yara bere içindeki bedenlerinde, kanayan dudaklarında, kavrulmuş bakışlarında nice acı birikmişti. Hayvan bağırıklarını ve diğer insanların uğultusunu duymadan telaşla kuyulara doğru

¹ Magripliler'de alt sınıftan insan. (Ç.N.)

gidiyorlardı. Kuyuların başına gelince, yumuşak toprağa set çeken taş duvarın önünde durdular. Çocuklar hayvanları taşlar atarak uzaklaştırdılar, o arada erkekler namaza durdu, sonra her biri yüzünü suya daldırdı ve uzun uzun içti.

Çölün ortasındaki suyun gözleri böyleydi işte. Ilık su hâlâ rüzgârın, kumun ve gecenin, buz kesmiş koca gökyüzünün gücünü taşıyordu. Nur suyu içtikçe, onu kuyudan kuyuya kovalayan boşluğun içine dolduğunu hissediyordu. Bozbulanık ve tatsız sıvı, midesini bulandırıyor, susuzluğunu gidermeye yetmiyordu. Su sanki bedenini kum tepelerinin ve engin taşlı düzlük yerin sessizliği ve yalnızlığıyla dolduruyordu. Kuyularda su kıpırtısızdı, metal gibi pürüzsüzdü, üzerinde çerçöp ve hayvanların havı yüzüyordu. Diğer kuyuda kadınlar yıkıyor, saçlarını tarıyordu.

Kadınların yanında keçiler ve hecin develeri kıpırdamadan duruyordu, kuyuların çamuruna sanki kazıklarla mihlanmışlardı.

Çadırların arasında başka erkekler de gidip geliyordu. Bunlar, çölün mavi savaşılarıydılar, peçeliydiler, hançerleri ve uzun tüfekleri vardı. Uzun adımlarla kimseye bakmadan yürüyorlardı. Üstleri başları lime lime Sudanlı köleler darı ya da hurma yüklerini ya da yağ tulumlarını taşıyorlardı. Beyazlar, koyu maviler içindeki büyük otağın soyluları, neredeyse kapkara olan Şlöhler, kızıl saçlı, derileri lekelerle kaplı kıyı çocukları, hiçbir ırktan olmayan, adları olmayan insanlar, suya yanaşmayan cüzamlı dilenciler hep birlikte taş ve kırmızı toprakla kaplı alanda yürüyor, Kutsal Smara kentinin surlarına doğru ilerliyorlardı. Çölde birkaç saatliğine, birkaç günlüğüne kaçmışlardı. Ağır çadır bezlerini açıyor, yün harmanilerine sarınıp geceyi bekliyorlardı. Şimdi, üzerine yoğurt dökülmüş darı ezmesi, ekmek, bal ve biber

çeşnili kurutulmuş hurmalar yiyorlardı. Akşam karanlığında sinekler ve sivrisinekler çocukların saçlarının etrafında fır dönüyor, yabanarıları, elle-rine, toza bulanmış yanaklarına konuyordu.

Şimdi, seslerini iyice yükselttiler, çadırların boğucu kuytusunda kadınlar gülüşüyor, oyun oynayan çocuklara küçük çakıl taşları atıyorlar. Sözler erkeklerin dudaklarından esrikçe dökülü-yor, sözcükler şarkı söylüyor, bağılıyor, gırtlaklar-da yankılanıyordu. Çadırların arkasında, Smara kentinin yakınında rüzgâr akasya dallarında, bodur palmiyelerin yapraklarında ısıklık çalıyordu. Ama yüzleri ve bedenleri indigo ve terden masma-vi kesilmiş erkek ve kadınlar yine de sessizlik içinde sayılırlardı, çünkü onlar çölü terk etmemiş-lerdi.

Unutmuyorlardı. Kum tepelerinin üzerinden geçen, dur durak bilmeyen büyük sessizlik, beden-lerine, içlerine işlemişti. Gerçek sır buydu işte. Tüfekli adam arada bir Nur ile konuşmayı kesiyor ve geriye bakıyordu, vadinin başına doğru, rüzgâr-ın geldiği yere.

Kimi zaman başka kabileden bir erkek çadıra yaklaşıyor, iki elini açıp uzatarak selam veriyordu. Tek tük sözcük çıkıyordu ağızlarından, birkaç ad değiştokuş ediyorlardı, ama bunlar hemen silini-veren sözcükler ve adlardı, kum rüzgârının az son-ra gömeceği hafif, belli belirsiz izler.

Gece bastırđında kuyu sularının hüküm-ranlığı yeniden kuruluyordu. Saguiet el Hamra Vadisi'nde geceler daha ılımlıydı. Yeniay gökyü-zünde yükseliyordu. Yarasalar çadırların çevresin-de fır dönmeye başlıyor, kuyu sularına değercesi-ne uçuşuyordu. Maltızların ışığı titreşiyor, ortaya kızgın yağ ve is kokuları yayılıyordu... Birkaç çocuk, gırtlaktan gelen ve köpek ulumalarını andıran bağırtılarla çadırların arasında dört dönü-

yordu. Hayvanlar, ayakları köstekli hecin develeri kuru taştan çemberler içine alınmış, koyun ve keçiler şimdiden uykuya dalmıştı.

Erkekler artık tetik üstünde değildi. Kılavuz tüfeğini çadırın girişine dayamış, gözlerini karşıya dikerek kif tütürüyordu. Maltızların yanında oturan kadınların tatlı seslerini ve gülüşmelerini duymuyordu bile. Akli başka akşamlarda, başka yollarda olmalıydı. Teninde güneşin yakıcılığı ve boğazında susuzluğun acısı yeni bir özlemin başlangıcıydı sanki. Uyku Smara kentini ağır ağır sarıyordu. Başka bir yerde, güneyde, büyük Hamada'da, geceleri uyku tutmazdı insanı, rüzgâr kumun üzerinde esip dağların kalkanlarını çıplaklaştırdığında, soğuğun uyuşukluğu sarardı. Çöl yollarında uyku yoktu. Yorgunluktan ve ışıktan kavrulmuş gözlerle durmadan bakarak yaşar ve ölünürdü. Arada bir Mavi Adamlar kendi kabilelerinden birine rastlardı; kumun üzerine dimdik oturmuş, bacaklarını uzatmış, uçuşan lime lime giysilerinin arasında bedeni kıpırtısız. Yüzü kül rengi, kararmış gözleri dalgalanan kum tepelerinin ufkuna dikilmiş, çünkü ölüm onu öylece yakalamış.

Uyku su gibidir. Kaynaklardan uzakta kimse nin gözünü uyku tutmaz. Rüzgâr stratosfer rüzgârı misali eser, arzın bütün ısını çekip götürür.

Ama burada, kızıl vadide yolcular uyuyabiliyordu.

Kılavuz herkesten önce uyanıyor, çadırın önüne dikiliyordu, vadi boyunca Hamada'ya doğru ağır ağır yükselen pusu izliyordu. Pusun geçtiği yerde gece siliniyordu. Ellerini göğsüne kavuştu-ran kılavuz neredeyse hiç soluk almıyordu, gözkapakları sabitti. Doğuda, tepelerin üzerinde beliren şafağın ilk ışığını, fecrin beyaz lekesini böylece bekliyordu. Işık belirince elini Nur'un omzuna

koyarak onu yavaşça uyandırıyor. Birlikte ses-sizce uzaklaşıyor, kuyulara giden kumlu patikada yürüyorlardı. Uzaklarda köpekler havlıyordu. Şafağın kül rengi aydınlığında adam ve Nur aptes alıyor ve şartlanıyordu. Kumdan ve geceden doğan kuyu suyu soğuk ve arıydı. Adam ve çocuk bir kez daha ellerini yüzlerini yıkıyor, sonra sabah namazını kılmak için kibleye dönüyorlardı. Gökyüzü ufku aydınlatmaya başlamış oluyordu.

Konaklama yerlerinde, maltızlar alacakaranlığın içinde kızıl ışıklar saçıyordu. Kadınlar su çekmeye gidiyor, küçük kızlar hafifçe bağırsarak suların içinde koşuyor, sonra cılız boyunlarının üzerinde dengede tuttıkları testilerle, sendeleyerek geri dönüyorlardı.

Hayatın sesleri konaklama yerlerinde ve çamurdan evlerde yükselmeye başlıyordu; madenî sesler, taş ve su sesleri. Meydanda toplanmış sarı köpekler havlayarak dönüp duruyorlardı. Develer ve öbür hayvanlar tepiniyor, kırmızı bir toz bulutu yükseltiyordu.

Saguiet el Hamra'nın üzerinde ışığın güzel olduğu an buydu işte. Altın ve bakır yansımalarla hem gökyüzünden, hem yerden geliyordu ışık; çıplak gökyüzünde, yakmadan, bunaltmadan titreşiyordu. Genç kızlar çadırın bir kanadını aralayarak gür saçlarını tarıyor, bitlerini ayıklıyor, mavi peçelerini tutturacakları topuzu topluyorlardı; güzel ışık, yüzlerinin ve kollarının bakır teninde parlıyordu.

Nur kumun ortasına çömelmiş, konaklama yerlerinin üzerinde gökyüzünü saran ışığa kımlıdamadan bakıyordu. Keklik sürüleri boşlukta ağır ağır süzülüyor, kızıl vadinin girişine doğru yükseliyordu. Nereye gidiyorlardı? Kim bilir, belki de Saguiet'in başladığı yere, Agmar tepeleri arasındaki kırmızı toprakla kaplı dar vadilere kadar giderlerdi. Daha sonra, güneş inişe geçtiğinde, tarlaların üzerinde, akkarınca yuvalarını andıran insan evlerinin bulunduğu vadiye dönerlerdi.

2008 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

LE CLÉZIO

ÇÖL

ROMAN

Le Clézio'nun başyapıtı sayılan *Çöl*'de, iki öykü iç içe örülüdür. Roman, 1910'larda çöl kabilelerinin Fas'taki Fransız yönetimine karşı son ayaklanması'nın Nur adında bir erkek çocuğun gözünden anlatılmasıyla başlar ve sona erer. Ama *Çöl*'ün ana gövdesini, Lalla adında çöl kökenli bir genç kızın başından geçenler oluşturur.

Lalla'nın ataları, "Mavi Adamlar" olarak anılan çöl savaşçılarıdır. Bir Kuzey Afrika kentinin gecekondu mahallesinde yetişen Lalla'nın, dilsiz bir genç çoban olan Hartani'ye duyduğu aşk, onunla gizlice çöle kaçışı, yakalanıp Marsilya'ya gönderilişi, bir otele iş bulması, gebe kalışı ve sonunda ünlü bir fotomodel oluşu, ona çöl tutkusunu, atalarına duyduğu bağlılığı unutturamayacaktır.

2008 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Le Clézio, kendisine 1980'de Fransız Akademisi Paul Morand Büyük Ödülü'nü kazandıran *Çöl*'de, bağrında insanlığın öz değerleri barındıran, ama yitmekte olan bir kültür ile yozlaşmakta olan "uygar dünya"yı karşı karşıya getiriyor.

KAPAK RESMİ: DAVID KERKHOFF

ISBN 978-975-510-915-2

9 789755 109152

<http://www.can yayinlari.com>